

betaald hadden.¹ Dit waren gezinnen waarin de netto-inkomsten (minus de loonbelasting dus) per week varieerden van f 36 tot f 45; de netto-jaarinkomsten varieerden derhalve van f 1 872 tot f 2 340 – gemiddeld bedroegen zij f 2 180. Houdt men nu in het oog dat landelijk ca. 45% van de aangeslagenen een belastbaar jaarinkomen had van minder dan f 2 000, dan is duidelijk dat de in Den Haag onderzochte groep bepaald niet tot het arme deel van de bevolking behoorde. Welnu, de meest verrassende uitkomst van dit onderzoek was dat de feitelijke voeding van deze groep, het werkelijke verbruik dus, de toegekende rantsoenen vrij aanzienlijk overtrof. Dat verbruik was voor vlees en kaas maar heel weinig hoger geweest: 1, resp. 2%, maar er was 5% meer brood en beschuit verbruikt, 7% meer boter en margarine, 11% meer melk, 15% meer grutterswaren en niet minder dan 45% meer aardappelen.

De vraag rijst: waar kwamen die extra levensmiddelen vandaan?

Blijkens het onderzoek waren zij slechts voor een klein deel afkomstig van 'de zwarte markt', waarmee evident bedoeld werd: van elders dan uit de normale detailhandel. De calorische waarde van wat men elders zwart gekocht had (hoofdzakelijk grutterswaren, aardappelen en brood) bedroeg slechts 2 à 3% van de totale calorische waarde van alle voedingsmiddelen. Wij moeten dus aannemen dat het extra verbruik in hoofdzaak gevolg geweest is van het feit dat men bij de normale detailhandel levensmiddelen kon kopen waar arme gezinnen geen geld voor hadden. Daarvoor moesten dan wel 'meermalen . . . hogere prijzen (worden) betaald dan de officieel toelaatbare.'²

Voeding en extra-voeding kostten die acht-en-negentig gezinnen veel geld. Van alle gezinsuitgaven hadden de voedingsuitgaven in '37-'38 (toen was een overeenkomstig onderzoek uitgevoerd) 36% gevormd – nu 44%. De acht-en-negentig gezinnen hadden, gelijk gezegd, in '43 gemiddeld f 2 180 verdiend. Gemiddeld hadden zij evenwel f 2 540 uitgegeven. 'Uit navraag omtrent de wijze waarop de gezinnen met de grootste tekorten in hun uitgaven-surplus hadden voorzien, is', aldus dit rapport, 'gebleken dat verreweg de meeste hunner hiertoe spaargeld of inkomsten, verkregen uit de verkoop van huisraad, hadden moeten aanspreken.'³

Treffend toonde het Haagse onderzoek tenslotte aan hoezeer de samenstelling van het levensmiddelenpakket, vergeleken met de periode '37-'38,

¹ Gemeente Den Haag, Statistisch Bureau: 'De voedingswaarde van het verbruikte door 98 gezinnen gedurende het onderzoek te 's-Gravenhage in 1943. Budget-onderzoek.' (Collectie - dr. W. Drees, map 'Eerste Nationaal Comité, Vaderlands Comité') ² A.v., p. 5. ³ A.v., p. 6.